

BUXGALTERIYADA XUSUSIY KAPITAL HISOBI

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

Muallif: Shaxobiddinov Shamsiddin

Ilmiy rahbar: Obidov Rahmonali

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xususiy kapital, kompaniyalarning bilim, malakalar, va moliyaviy resurslarni ifodalanishi, korxonada boshqaruvini takomillashtirish, moliyaviy strategiyalarni real hayotga isloh etish yo'llari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *xususiy kapital, hisob-kitob amaliyoti, moliyaviy resurs, shaxsiy kapital, investitsiya fondlari, sug'urta kompaniyalar, biznes tashkilotlar, shaxsiy moliya.*

Xususiy kapital hisobi, ya'ni odamning shaxsiy moliyaviy asoslarini tushuntiradi. Bu, shaxsning moliyaviy maqbuliyati va qimmatli narsalarga egasi bo'lgan mablag'lar, to'lovlar, investitsiyalar va boshqa moliyaviy turdagi obyektlarni o'z ichiga oladi. Xususiy kapital hisobi, shaxsning joriy moliyaviy holatini, undagi aktivlar va qarzlarni, daromad va xarajatlarni tahlil qilish uchun muhimdir. Bu hisoblash shaxsiy moliyaviy rejalashtirishda yordam beradi va iste'mol etilayotgan mablag'lar va resurslarning boshqa xususiy foydalanish yo'nalishlarini belgilashga imkon beradi. "Xususiy Kapital Hisobi" juda keng jiddiy muddatdir va shuningdek, oliy ta'lim o'quvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, va korxonada liderlari tomonidan o'rganiladi. Bu mavzu, xususiy kapitalni nazorat qilish, uni boshqarish, va uning yaratilishi bo'yicha metodlarni o'rganishni o'z ichiga oladi.

Bir necha muhim nuqtalarga e'tibor berish maqsadga muvofiqdir:
Xususiy kapital – bu kompaniyaning o'zidagi bilim, malakalar, va moliyaviy resurslarni ifodalovchi qiymatlardir. Bu dastlabki moliyaviy hisoblashda ko'rsatilmaydigan, lekin uzluksiz moliyaviy va boshqa kapital turidan ajratilgan qimmatli maddi va maddi olg'alar to'plami hisoblanadi. Hisob-kitobning amaliyati

xususiy kapital hisobi, kompaniya aktivlari, qimmatli qog'ozlar, va boshqa imtiyozli moliyalarning baholashiga asoslangan bo'lib, bu kompaniya va investitsion faoliyatlarini tahlil qilishda juda muhimdir. Kompaniyalar o'zlarining xususiy kapitalini yaxshilash uchun bir qator strategiyalarni amalga oshirishlari kerak. Bu, ishlab chiqarishni oshirish, innovatsiyalarni rag'batlantirish, ishchilar bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, va moliyaviy boshqaruvning tajribiyasini oshirishni o'z ichiga oladi. Xususiy kapital hisob-kitobi, korporativ maqbuliyatni oshirish, investorlar va kredit olish uchun ishonch yaratish, va korxonalar faoliyatining transparensiyasini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Xususiy kapital hisobi, korxonalar ma'muriyatining va boshqa shaxslarning xususiy kapitalni tahlil qilish uchun muhim axborotlar bilan ta'minlanishi kerakdir. Bu bilan birga, xususiy kapital hisobi, korxonalar boshqaruvini takomillashtirish, moliyaviy strategiyalar o'rniga o'zgartirish, va qog'ozlar bozoriga ishonchni qayta tiklashda muhim ahamiyatga ega.

Xususiy kapital hisobi, odamning moliyaviy holatini tushunish uchun ko'plab elementlardan iborat bo'lishi mumkin. Ushbu hisobning asosiy tarkibi quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

Aktivlar: Bu shaxsiy moliyaviyatning eng muhim qismi bo'lib, boshqa yaxshi qiymatli narsalar (masalan, transport vositalari, uy-joy, kompyuterlar, oyoq modellar va boshqalar) va mablag'lar (masalan, moliyaviy hisoblar, valyutalar, investitsiyalar)ni o'z ichiga oladi.

Qarzlilar: Bu, shaxsiy moliyaviy holatda boshqa insonlarga yoki tashqi tashkilotlarga qarzlilar qaytarilishi kerakligini ko'rsatadi.

Daromad: Shaxsiy kapital hisobida daromadlar (masalan, ish haqiqatlari, investitsiya daromadlari, moliyaviy investitsiyalardan olingan daromadlar) ham qayd etiladi.

Xarajatlar: Bu, shaxsiy moliyaviyatning xarajatlari (masalan, oila xarajatlari, hayot uchun zarur bo'lgan xarajatlari, qarz to'lash xarajatlari)ni o'z ichiga oladi.

Moliyaviy maqbuliyatlar: Shaxsiy kapital hisobi mablag'larining qaysi qismi

muddati tayinlangan daromadlarga va qarzlarga ajratilishi mumkinligini ko'rsatadi.

Shuningdek, shaxsiy kapital hisobi dastlabki darajada har bir ayrim holat uchun ajratilgan qimmatli narsalar, daromadlar, xarajatlarning hammasini umumiy mablag' hisobiga qo'shadi.

Moliyaviy kapital, jamiyatning moliyaviy tizimida juda katta ahamiyatga ega. U jamiyatning boshqa moliyaviy tizimlarini, masalan, moliyaviy institutlar, banklar, korxonalar, investitsiya fondlari, va shaxsiy mablag'lar olish va boshqarish tizimlarini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Investitsiya fondlari, banklar, sug'urta kompaniyalari, va boshqa korxonalar moliyaviy kapitalni jamiyatda investitsiya qilish uchun istifoda oladilar. Ularning mablag'larini o'zlarining operatsiyalariga, investitsiya loyihalariga, yoki jamiyatning boshqa sohalariga (masalan, sotsial loyihalar, infrastruktura loyihalari) yatirish orqali moliyaviy kapital jamiyatda tutinga imkon beradi. Banklar va boshqa moliyaviy institutlar jamiyatga mablag'larni berish orqali moliyaviy kapitalni ta'minlashadi. Bu kreditlar shaxsiy mablag'lar olish, korxonalar va bizneslar uchun moliyaviy resurslar ta'minlash, va jamiyatning moliyaviy rivojlanishini ta'minlash uchun kerakli bo'lgan mablag'larini taqsimlashda o'zlarining o'rinini o'z ichiga oladi. Shaxsiy mablag'lar, jamiyatda moliyaviy kapitalning muhim manbai bo'lib, shaxslar investitsiyalar, yoki bank hisoblarini oshirish yoki boshqa investitsiya vositalari orqali moliyaviy kapitalni yaratish orqali jamiyatning moliyaviy tizimiga o'z hissasini kiritishi mumkin. Investitsiya loyihalari, masalan, infrastruktura loyihalari, energiya loyihalari, transport loyihalari kabi, jamiyatning moliyaviy kapitalini ishlatishning muhim usullaridan biridir. Bu loyihalar jamiyatga mablag'lar olib kelish, yangi ish o'rinlari yaratish, va jamiyatning moliyaviy rivojlanishiga olib kelish mumkin.

Moliyaviy kapitalning jamiyatda o'rni katta va ko'p yonli bo'lib, uning foydalanilishi jamiyatning moliyaviy rivojlanishi va moliyaviy tizimining kuchayishi uchun muhimdir.

Bugungi kunda moliyaviy kapital hisobi jahon iqtisodiyotida va jamiyatda katta ahamiyatga ega. Uning bir nechta o'rni va ko'rinishi mavjud:

Banklar, sug'urta kompaniyalari, pension fondlari va boshqa moliyaviy institutlar moliyaviy kapitalni qo'llab-quvvatlash va boshqarishda katta rol o'ynaydi. Ular o'zlarining mablag'larini moliyaviy hisoblar va depozitlar orqali olib borish orqali, kreditlar va kredit mahsulotlarini taklif qilish orqali, investitsiya loyihalariga moliyaviy ko'mak bermoqdalar.

Investitsiya fondlari, xususan pensiya fondlari, jamiyatda moliyaviy kapitalni jamlash va boshqarishda katta ahamiyatga ega. Ular shaxsiy mablag'larini boshqa investitsiya vositalari orqali birlashtirish orqali investitsiya portfelini boshqarish, investitsiya loyihalariga investitsiya qilish va moliyaviy xavflarni boshqarishda ro'yxatdan o'tkaziladilar.

Biznes tashkilotlari va korxonalar moliyaviy kapitalni o'z tashkilotlarining rivojlanishi, yangi loyihalarni boshlash, xavfsizlikni ta'minlash va harakatlarini joriy etish uchun foydalanishadi. Ularning moliyaviy kapitalni boshqarish shakllari korporativ hisob-kitob, daromad va xarajat tahlillari, va investitsiya loyihalarini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Shaxsiy mablag'lar, individual investorlar, sarmoyadorlar va boshqa shaxslar uchun moliyaviy kapitalni jamlashda va boshqarishda katta ahamiyatga ega. Ularning moliyaviy kapitali investitsiya hisoblarida, pension hisoblarida, va boshqa moliyaviy vositalarda saqlanadi va ishlatiladi. Moliyaviy kapitalning bugungi kunda jamiyatda tutgan o'rni va uning roli katta hisoblanadi, chunki u jamiyatning moliyaviy rivojlanishini ta'minlash, investitsiyalar, bizneslar va institutlar uchun zarur mablag'larni ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

Xususiy kapital tahlilini olib borishda axborot manbalariga "Buxgalteriya balansi" va "Xususiy kapital to'g'risida"gi hisobot shakllari kiradi. Buxgalteriya balansida xususiy kapital va uning tarkibiy birliklari haqidagi ma'lumotlar hisobot davri boshiga va oxiriga haqiqiy, tan olingan qiymati bo'yicha aks ettiriladi. Buxgalteriya balansida o'z sarmoyasi va ularni oshkor qilish xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy ahvolini tahlil qilishda moliyaviy hisobotdan

foydalanuvchilar uchun yordam bera oladigan axborotlarni aks ettirishni tasniflaydi. Buxgalteriya balansida xususiy sarmoyani umumiy summasigina oshkor qilinishi kerak.

Xususiy kapital va uning tarkibiy qismlari haqidagi axborotlarni tarkibiy qismi sifatida ochib berilishi 14 son BHMS bilan tarkiblanadi. Barcha xo‘jalik yurituvchi subyektlar (banklar va byudjet tashkilotlaridan tashqari) xususiy kapital to‘g‘risidagi axborotni tayyorlash va ochib berish jarayonida mazkur standart talablarini bajarishlari kerak. O‘z sarmoyasi (xususiy kapital) to‘g‘risidagi hisobotda o‘z sarmoyasining harakati, zaxiralarni shakllantirish, to‘lash uchun hisoblangan dividendlar to‘g‘risidagi axborot taqdim etiladi. Xususiy kapital to‘g‘risidagi hisobotni tuzish maqsadi bo‘lib, xususiy kapitalning hisobot davri boshiga va oxiriga bo‘lgan holati va hisobot davri mobaynida uning tarkibidagi o‘zgartirishlar haqidagi axborotni ochib berish hisoblanadi. Xususiy kapital to‘g‘risidagi hisobotga bo‘lgan tushuntirishda xo‘jalik yurituvchi subyekt xususiy kapital qatnashchisining chiqib ketishi, aksiyadorlik jamiyati tomonidan aksiyalarning sotib olinishi yoki sotib olingan aksiyalarni bekor qilinishi, aksiyalar nominal qiymatining pasayishi yoki boshqa sabablarga ko‘ra kamayib ketganligi haqidagi ma’lumotlar keltiriladi. Hisobotning xususiy kapital to‘g‘risidagi qismiga oid tushuntirish xati “Hisob siyosati va moliyaviy hisobotlar” Buxgalteriya hisobi milliy standarti (1-son BHMS)da nazarda tutilgan talablarga muvofiq tuziladi.

Xususiy kapital (sarmoya) – subyektning majburiyatlarni chegirib tashlagandan keyingi aktivlaridir. Subyekt majburiyatlari – subyekt (qarzdorning) boshqa subyekt (kreditor) foydasiga muayyan ishni amalga oshirish, masalan, mol-mulkni topshirish, ishni bajarish, pul to‘lash va boshqa majburiyatlaridir yoxud muayyan xatti-harakatdan tiyilib turish majburiyatidir, kreditor esa qarzdordan o‘z majburiyatlarini bajarishini talab qilishga haqlidir.

Aktivlar – subyekt nazorat qiladigan, kelgusida ulardan daromad olish maqsadida avvalgi faoliyat natijasida olingan iqtisodiy resurslardir. Demak yuqoridagi ta’rif va tasniflashdan quyidagi bog‘lanishni berib o‘tish mumkin:

Xususiy kapital (XK) = Aktivlar (A) – Majburiyatlar (M) Buxgalteriya balansidagi xususiy kapitalning miqdori aktivlar qiymatini va majburiyatlarni baholashga bog‘liqdir. Xususiy kapital ustav fondidan (ustav kapitalidan), qo‘shilgan, zaxira kapitalidan va taqsimlanmagan foydadan tarkib topadi. Zarur hollarda ustav, qo‘shilgan zaxira kapitali tahliliy jihatidan hisobga olinadi. Ustav fondi (ustav kapitali) ta‘sis hujjatlarida belgilangan hissalarining (pulda ifodalangan holdagi) yig‘indisini aks ettiradi. Ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissalar shaklida kiritiladigan moddiy va nomoddiy aktivlar ta‘sischilar (ishtirokchilar) o‘rtasidagi kelishuvga ko‘ra baholanadi, qonunda nazarda tutilgan hollarda esa, baholovchi tashkilot tomonidan baholanishi kerak. Qo‘shilgan kapital aksiyalarni nominal qiymatidan baland narxlarda dastlabki sotishdan olinadigan emissiya daromadini, shuningdek, ekvivalenti chet el valyutasida ifodalangan ustav fondini (ustav kapitalini) shakllantirish jarayonida yuzaga keladigan kurs farqini aks ettiradi. Zaxira kapitali uzoq muddatli aktivlarni qayta baholashda hosil bo‘ladigan inflyatsiya zaxiralarini, qonun hujjatlarida va ta‘sis hujjatlarida nazarda tutilgan miqdorlarda sof foydadan ajratmalarni, shuningdek, tekinga olingan mol-mulkning qiymatini aks ettiradi. Taqsimlanmagan foyda foydaning jamg‘arilayotganligini ifodalaydi va mulkdorlarning qaroriga binoan ustav fondiga (ustav kapitaliga) qo‘shilishi mumkin. Mulkchilik shakllaridan qat‘iy nazar, korxonalarda ustav kapitali (fondi) miqdori mazkur korxonada tashkil bo‘lganda tasdiqlangan ta‘sis hujjatlarida ko‘rsatilgan miqdorga teng bo‘ladi. Uning miqdori yil davomida o‘zgarmaydi.

Xususiy kapital tahlilining maqsadi xususiy kapitalni shakllantirishning asosiy manbalarini o‘rganish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, xususiy kapital hisobi, tashkilot rahbarlari uchun qo‘llaniladigan muhim qarorlar olishning asosiy manbalari bilan birga, tashkilotning moliyaviy strategiyasini shakllantirishda yordam beradi. Bu hisob-kitoblar, tashkilotning moliyaviy maqsadlariga erishish va moliyaviy istiqbollarni belgilashda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Mavzu. Xususiy kapital va uning samaradorligi Reja.* (n.d.).
<https://azkurs.org/mavzu-xususiy-kapital-va-uning-samaradorligi-reja.html>
2. *Xususiy kapital va uning o'zgarishi hisobi.* (n.d.). docx.uz.
<https://docx.uz/document/xususiy-kapital-va-uning-o-zgarishi-hisobi-b77b878d?lang=uz>
3. *Xususiy kapital tarkibi va uning tahlili.* (n.d.). Arxiv.uz.
<https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/iqtisodiyot/xususiy-kapital-tarkibi-va-uning-tahlili>